Aseistettua vapaaehtoisuutta ja osallistuvaa sodankäyntiä: Kartoittava katsaus spontaaniin vapaaehtoisuuteen maanpuolustuksen kontekstissa

Harri Raisio, Alisa Puustinen & Tomi Niemi

ABSTRACT

Weaponized volunteering and participatory warfare: A scoping review of spontaneous volunteering in the context of national defense

This article explores the phenomenon of spontaneous volunteering within the context of national defense. A systematic scoping review of 38 research publications was conducted to analyze how such spontaneous volunteering is recognized in international literature, its manifestations, and the associated constraints. Although the scope of the study is global, the collected data prominently features Ukraine. Findings reveal that spontaneous volunteering often manifests as highly flexible, rapid, and innovative actions, which can fill gaps in formal systems. Key concepts such as participatory military logistics, distributed humanitarianism, participatory intelligence, and battlefront volunteering help delineate this field. Challenges include issues such as psychological, physical, and legal risks faced by volunteers, as well as potential misuse of spontaneous volunteering, such as the activities of pseudo-volunteers who exploit wartime conditions for personal gain.

Keywords: scoping review, spontaneous volunteering, national defence

JOHDANTO

Spontaani vapaaehtoisuus on tunnistettu toiminnan muotona erilaisissa häiriötilanteissa jo pitkään (Stallings & Quarantelli 1985), mutta korostuneemmin ilmiön tarkastelu on noussut esille vasta viime vuosina (Nahkur ym. 2022). Spontaanin vapaaehtoisuuden käsittely akateemisessa kirjallisuudessa on keskittynyt aiemmin pääasiassa luonnonkatastrofien (esim. hurrikaani Katrina) ja sosiaalisten kriisien (esim. Euroopan pakolaiskriisi) yhteydessä syntyvään toimintaan (ks. Carius ym. 2024). Venäjän hyökkäyssodan myötä akateeminen tarkastelu on laajentunut selvemmin myös sotilaallisiin konflikteihin, mikä ilmenee lisääntyneenä julkaisumääränä kyseisellä teema-alueella. Samalla on esitetty, että puolustussektorilla tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota spontaaniin vapaaehtoisuuteen ja kansalaisyhteiskunnan vastarintaan (Amdal 2022; ks. myös Hyytiäinen 2017). Amdal (2022) korostaa, miten Ukrainan sota on havainnollistanut siviiliväestön osallistumista kansalliseen vastarintaan maan asevoimia täydentäen – myös tulevissa sodissa tällaiset toimet ovat todennäköisiä, mikä tekee niiden tutkimisesta kansallisen puolustuksen näkökulmasta ajankohtaista.

Huomioiden teemaan liittyvien julkaisujen määrän kasvu sekä teeman ajankohtaisuus, tullaan tässä artikkelissa luomaan katsaus spontaanin vapaaehtoisuuden ja maanpuolustuksen yhdistävään kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. Menetelmänä käytetään systemaattista kartoittavaa kirjallisuuskatsausta. Aineisto muodostuu yhteensä 38 tutkimusjulkaisusta. Artikkelin tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten spontaani vapaaehtoisuus on tunnistettu kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa maanpuolustuksen kontekstissa?
2. Miten spontaani vapaaehtoisuus ilmenee maanpuolustuksen kontekstissa?
3. Millaisia reunaehtoja spontaaniin vapaaehtoisuuteen liitetään maanpuolustuksen kontekstissa?

Artikkeli rakentuu seuraavasti. Seuraavassa luvussa käsitellään spontaania vapaaehtoisuutta

häiriötilanteiden kontekstissa. Tämän jälkeen avataan tarkemmin vapaaehtoisuuden ja maanpuolustuksen välistä suhdetta. Katsausaineiston systemaattisen keruun ja analyysiprosessin kuvaamisen jälkeen esitetään tutkimuksen tulokset. Viimeisessä luvussa esitetään tutkimuksen johtopäätökset, tuodaan esille tutkimuksen rajoitteita sekä pohditaan relevantteja jatkotutkimuskysymyksiä.

SPONTAANI VAPAAEHTOISUUS HÄIRIÖTILANTEISSA

Spontaaniin vapaaehtoisuuteen (spontaneous volunteering) liittyy käsitekirjo, joka kattaa monimuotoisen joukon erilaisia toiminta- ja ilmenemismuotoja. Spontaanin vapaaehtoisuuden yläkäsitteeksi voidaan määritellä informaali, epämuodollinen vapaaehtoisuus (informal volunteering), jolla viitataan ihmisiin, jotka toimivat kriisinhallintasyklin eri vaiheissa virallisten toimintarakenteiden ulkopuolella auttaen hädässä olevia (Whitaker ym. 2015). Informaali vapaaehtoisuus jakautuu edelleen kahteen eri toimintamuotoon eli laajenevaan vapaaehtoisuuteen (extending volunteering) sekä emergenttiin vapaaehtoisuuteen (emergent volunteering). Laajeneva vapaaehtoisuus viittaa tässä sellaisiin vapaaehtoisiin, jotka laajentavat omaa toimintaansa kriisitilanteissa. Tällaisia toimijoita voivat olla esimerkiksi maanviljelijät, jotka auttavat olemassa olevia taitojaan ja varusteitaan/kalustoaan hyödyntämällä metsäpalojen sammuttamisessa (ks. Johansson 2024). Emergentti vapaaehtoisuus viittaa puolestaan toiminnaltaan spontaanimpaan vapaaehtoisuuteen. Häiriötilanteiden kontekstissa spontaani vapaaehtoinen määritellään tyypillisesti seuraavasti:

> ”[K]ansalainen, joka ei kuulu mihinkään valmiusjärjestöön, vapaaehtoisjärjestöön tai avustusjärjestöön ja joka ilman edeltävää jäsennettyä koulutusta tarjoaa apuaan vakavan tapahtuman (esimerkiksi tulvan tai metsä- ja maastopalon) yhteydessä.” (Pelastusopisto 2019, 14; ks. myös McLennan ym. 2016)

Spontaanin vapaaehtoisuuden yhteydessä viitataan myös emergentteihin, ilmaantuviin ryhmiin (emergent groups), jotka muodostuvat yksittäisistä ihmisistä, jotka luovat rakenteiltaan sekä toiminnaltaan uusia, epämuodollisia ja usein väliaikaisia ryhmiä kriisitilanteissa auttamiseksi, mutta jotka voivat myös ajan myötä kasvattaa organisoitumisen astettaan, esimerkiksi muuntautuen kolmannen sektorin toimijoiksi (ks. Twigg & Mosel 2017; Carius ym. 2024). Spontaaniin vapaaehtoisuuteen kytkeytyy lisäksi digitaalinen vapaaehtoisuus (digital volunteering), joka tapahtuu joko paikasta riippumatta täysin verkon välityksellä tai paikan päällä vahvasti verkkoavusteisesti (esim. Ruohonen & Backholm 2023).

Spontaanien vapaaehtoisten tehtäväkenttää on kuvattu häiriötilanteiden kontekstissa laaja-alaiseksi. Twigg ja Mosel (2017) jakavat nämä tehtävät katsausartikkelissaan kymmeneen eri kategoriaan: terveydenhuollon avustustehtävät; tiedonvälitys ja viestintä; psykososiaalinen tuki; majoitustehtävät; avustustarvikkeiden, ruoan ja juoman keräys ja jakelu; infrastruktuuriin ja palveluihin liittyvät tehtävät; koordinointi- ja turvallisuustehtävät; valmiustehtävät; edunvalvonta; ja muut tehtävät (esim. varojen kerääminen kriisien uhreille).

Spontaanin vapaaehtoisuuden on havaittu kasvavan niin laajuudeltaan kuin merkitykseltäänkin (Whitaker ym. 2015; Nahkur ym. 2022). Tätä kasvua on selitetty erityisesti kolmen toimintaympäristössä tapahtuneen muutoksen kautta (Raisio ym. 2023a). Ensinnäkin informaatioympäristöön liittyvät muutokset, kuten sosiaalisen median kasvanut rooli, ovat vaikuttaneet siihen, että spontaanien vapaaehtoisten toimijajoukko on kasvanut ja sen aktivoituminen nopeutunut. Toiseksi organisoitumiseen liittyvät muutokset, kuten vapaaehtoistoiminnan pitkäjänteisyyden heikkeneminen, ovat vähentäneet houkutusta toimia perinteisten järjestörakenteiden kautta ja sen sijaan kannustaneet vapaampiin ja vähemmän organisoituneisiin toimintatapoihin, jolloin vapaaehtoiset kiinnittyvät suoremmin itse toimintaan eivätkä niinkään rakenteisiin. Kolmanneksi turvallisuusympäristön muutokset, kuten koronapandemia, Venäjän hyökkäyssota ja ilmastokriisi, ovat synnyttäneet lisää autettavia ja siten lisänneet mahdollisuuksia tarjota apua.

Spontaanin vapaaehtoisuuden mahdollisuudet kytketään erityisesti siihen, että spontaanit vapaaehtoiset ovat ensinnäkin merkittävä henkilöstövoimavara kriisitilanteissa toimimisessa

ja toisekseen, spontaanit vapaaehtoiset ovat kykeneviä sellaiseen luovuuteen, johon virallisissa rakenteissa toimivilla tahoilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia (Daddoust ym. 2021). Tässä on kuitenkin osittainen ristiriita siinä, että spontaanien vapaaehtoisten käyttö virallisten toimijoiden lisäkäsipareina tulee vähentämään kyvykkyyttä spontaaniuteen ja luovuuteen. Spontaanien vapaaehtoisten vahvemmalla koordinoinnilla pyritään heihin liitettyjen riskien (mm. spontaanien vapaaehtoisten loukkaantuminen, pelastustehtävien hankaloittaminen ja spontaanien vapaaehtoisten toimiin liittyvät oikeusjutut) vähentämiseen esimerkiksi tarjoamalla spontaaneille vapaaehtoisille paikan päällä tapahtuvaa pikakoulutusta ja ottamalla heidät mukaan toimintaan hallitusti rekisteröintipisteen kautta (Raisio ym. 2019; Daddoust ym. 2021; Krogh & Lo 2023). Nahkurin ym. (2022) tutkimuksessa kuitenkin esitetään, että spontaanien vapaaehtoisten vahvuus ei piile siinä, että heidät sijoitettaisiin valmiisiin hierarkkisiin rakenteisiin, vaan pikemminkin siinä, että he toimisivat joustavasti verkostomaisissa rakenteissa.

VAPAAEHTOISUUS MAANPUOLUSTUKSESSA

Maanpuolustuksen kontekstissa tapahtuvaa vapaaehtoisuutta voidaan tarkastella monista eri näkökulmista. Yksi keskeinen tutkimusteema on muodostunut vapaaehtoisuuteen pohjaavista asepalvelusjärjestelmistä (all-volunteer force) (ks. Greenberg ym. 2022). Tutkimus on keskittynyt lisäksi organisoituneeseen, kolmanteen sektoriin kytkeytyvään vapaaehtoiseen maanpuolustukseen (ks. Jalava ym. 2017). Venäjän hyökkäyssodan myötä on tehty yhä enemmän tutkimusta myös vapaaehtoisiin vierastaistelijoihin liittyen (esim. Habtom 2022).

Siinä missä edelliset esimerkit edustavat enemmänkin organisoitunutta, formaalia vapaaehtoisuutta, siviilivastarinta (civil resistance) sisältää selvemmin myös itseorganisoituneempaa, informaalia vapaaehtoisuutta. Bartkowski ja Merriman (2016) määrittelevät siviilivastarinnan toiminnaksi, jossa käytetään virallisten rakenteiden ulkopuolella olevia menetelmiä saamaan aikaan muutosta yhteiskunnassa. Hyytiäinen (2017) on käsitellyt siviilivastarintaa vastineena hybridisodankäynnille. Hän käyttää tässä yhteydessä myös käsitettä kansalaisvastarinta, jolla hän tarkoittaa tilannetta, jossa ”kansa(kunta) nousee hyökkääjää vastaan” ja jossa kansalaisesta tulee sodankäynnin objektin sijaan sen subjekti, mikä puolestaan lujittaisi puolustustahtoa (emt., 206). Myös Dorff (2019) korostaa sitä, että kansalaisten toimijuus erilaisissa konflikteissa ei rajoitu esimerkiksi vain passiiviseen selviytymiseen, vaan kyseessä on laaja toimintaspektri, joka sisältää niin väkivaltaisia kuin väkivallattomia toimintamuotoja. Hyytiäinen (2017) näkee siviilivastarinnan edullisena ja pitkäkestoisena toimintana, joka auttaa erityisesti hyökkäyksen vaikutuksista selviytymisessä ja jota ei ihmisten arkeen kytkeytyvän korkean valmiuden vuoksi voisi yllättää tai tuhota yllätyshyökkäyksellä samaan tapaan kuin sotilaallista vastarintaa.

Lisääntyvän digitalisaation myötä on alettu kirjoittaa myös osallistuvasta sodankäynnistä (participatory / participative war) (esim. Merrin & Hoskins 2020). Sodankäynnistä on tullut tällöin ”minun sotani” (my war) (Boichak & Hoskins 2022). Näillä käsitteillä viitataan siihen, miten digitaalisen kytkeytyneisyyden kautta, esimerkiksi toimimalla faktantarkastajana, jokainen voi kokea ja ottaa osaa konfliktiin, ja jolloin myös se alkaa hämärtyä, kuka tässä kontekstissa on siviili ja kuka sotilas. Boichak ja Hoskins (2022) kuitenkin muistuttavat vaarasta langeta väärän tasaveroisuuden ansaan – osallistuminen sodankäyntiin, esimerkiksi tekemällä lahjoituksia, ei aseta toimijoita tasavertaiseen asemaan sodan aiheuttaman tuhon ja kärsimyksen suhteen.

Maanpuolustuksen ja vapaaehtoisuuden tematiikkaan liittyy myös uusi, turvallistamisen tematiikkaan kytkeytyvä, aseistetun vapaaehtoisuuden (weaponized volunteering) käsite. Shachar ym. (2023) käyttävät käsitettä viittaamaan vapaaehtoistoimintaan, jota organisoivat sotilaalliset ja turvallisuusalan toimijat (esim. asevoimat ja poliisi) tai toimijat, jotka ovat mahdollisesti väkivaltaisia tai jotka pyrkivät tukemaan väkivaltaa (esim. järjestöt, jotka edistävät väkivaltaisia kansallismielisiä päämääriä) (ks. myös Gazit & Grassiani 2023). Perinteinen vapaaehtoistyöhön liittyvä altruismi ja hyvän tekeminen kytkeytyvät tällöin sotilaalliseen ja turvallisuusteemaiseen kontekstiin, jolloin vapaaehtoistyö voi lopulta muuttua väkivallan edistämisen välineeksi. Van Til (2023) on ar-

vioinut, että Ukrainan sotakokemukset johtaisivat aseistettuun vapaaehtoisuuteen liittyvän tutkimuksen merkittävään kasvuun.

AINEISTO JA ANALYYSIT

Menetelmänä kartoittava kirjallisuuskatsaus

Kartoittavassa kirjallisuuskatsauksessa (scoping review) on kyse systemaattisesta tavasta kartoittaa tutkimusalueesta olemassa oleva kirjallisuus ja sitä voidaan käyttää joko itsenäisenä menetelmänä tai edeltämään perinteistä systemaattista kirjallisuuskatsausta (systematic review) (Arksey & O'Malley 2005). Tässä artikkelissa kartoittavaa katsausta käytetään itsenäisenä menetelmänä. Mukaillen Munnin ym. (2018) esittämiä kartoittavan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksia, pyrkimyksenä on kartoittaa, millaista tutkimusta spontaanista vapaaehtoisuudesta on tehty maanpuolustuksen kontekstissa (vrt. tutkimuskysymys 1), sekä tunnistaa keskeiset spontaaniin vapaaehtoisuuteen maanpuolustuksen kontekstissa liittyvät ominaisuudet ja tekijät (vrt. tutkimuskysymykset 2 ja 3). Kartoittavan katsauksen keskeinen ero systemaattisiin katsauksiin on, että sen tavoitteena ei ole tuottaa näyttöä käytännön toiminnan ohjaamiseen, kuten politiikkasuosituksia (emt.). Tämän vuoksi kartoittaviin katsauksiin ei yleensä liity kartoitetun kirjallisuuden laadun arviointia, kuten ei myöskään tässä artikkelissa, joskin aineistonkeruussa huomioidaan sodankäyntiin liittyvä mahdollinen disinformaatio (ks. Amdal 2022).

Arksey ja O'Malley (2005) ovat jakaneet kartoittavan kirjallisuuskatsauksen toteuttamisen viiteen vaiheeseen. Kartoittava kirjallisuuskatsaus alkaa (1) tutkimuskysymysten muotoilulla, jonka jälkeen pyrkimyksenä on (2) tunnistaa relevantit tutkimusjulkaisut. Tätä vaihetta seuraa (3) tutkimusjulkaisujen valinta ja (4) tietojen kartoittaminen näistä. Viimeinen vaihe sisältää (5) tutkimustulosten kokoamisen, yhteenvedon ja raportoinnin. Koska kartoittavat katsaukset pyrkivät tunnistamaan relevantit tutkimusjulkaisut mahdollisimman kattavasti, hakustrategia voi sisältää perinteisten tietokantahakujen lisäksi myös aineistoon valittujen artikkeleiden lähdeluettelojen (backwards search) ja viittausten (forward search) sekä relevanttien tiedelehtien manuaalisen läpikäynnin. Tämä on tarkoituksenmukaista esimerkiksi silloin, kun katsaukseen valituissa sähköisissä tiedekannoissa on puutteita – tietokannat voivat esimerkiksi painottaa länsimaalaista tutkimusta, jolloin muualla tehty tutkimus voi jäädä pimentoon (ks. Arksey & O'Malley 2005).

Aineiston keruu

Aineisto kerättiin tietokantahakujen sekä täydentävien manuaalisten hakujen kautta. Systemaattiset tietokantahaut toteutettiin maaliskuussa 2024, ja ne rajattiin vuosiin 2001–2024. Vuoden 2001 terrori-iskut Yhdysvalloissa nähdään merkittävänä murroskohtana turvallisuusdiskurssissa, mikä tekee vuodesta 2001 perustellun ajallisen rajauksen hakujen aloitusvuodeksi (ks. esim. Kuukasjärvi 2023). Hakujen kohteena olleet tietokannat olivat Scopus, Web of Science ja Academic Search Elite (EBSCO). Hakulausekkeeksi päätettiin testihakujen jälkeen seuraava: (volunteer* OR "civil resistance" OR "nonviolent resistance") AND (war OR invasion OR aggression OR defence OR military) AND (informal OR episodic OR self-org* OR spontaneous OR emergent OR emergence OR unaffiliated OR grassroot). Artikkeleiden otsikoiden ja abstraktien läpikäyntiin sekä artikkeleiden lähilukuun osallistui kaksi tutkijaa. Jos jonkin artikkelin osalta ei päästy yksimielisyyteen, kuultiin lisäksi kolmatta tutkijaa. Prosessissa hyödynnettiin selainpohjaista Covidence-työkalua. Systemaattinen tietokantahaku tuotti yhteensä 19 artikkelia. Haun tarkempi eteneminen sekä sisäänotto- ja poissulkukriteerit on kuvattu kuviossa 1.

Systemaattista tietokantahakua täydennettiin manuaalisella haulla. Ensivaiheessa käytiin läpi systemaattisten tietokantahakujen kautta valikoituneiden 19 artikkelin lähdeluettelot (747 viitettä) sekä Google Scholar -tietokannan kautta viittaukset näihin artikkeleihin (401 viitettä). Seuraavassa vaiheessa käytiin läpi tutkimusteeman kannalta relevanteilta vaikuttavia tiedelehtiä, jotka tulivat esille erityisesti aineistoon valikoituneiden artikkeleiden lähdeluetteloiden kautta. Lisäksi tarkasteltiin aineistoon jo valikoituneiden artikkeleiden kirjoittajien muuta julkaisutoimintaa. Manuaalisen haun myötä aineistoon tuli vielä lisää 19 artikkelia. Katsauksen

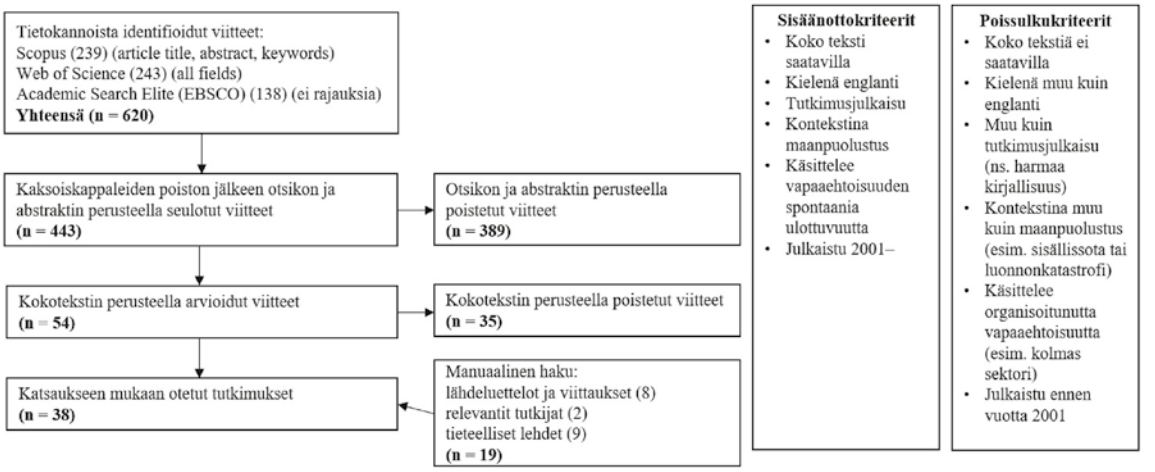

Kuvio 1. Tietokantahakujen eteneminen sekä sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

kokonaisaineisto muodostuu tällöin 38 artikkelista. Manuaalisen haun tulosta suhteessa tietokantahakujen tulokseen selittää kaksi seikkaa. Ensinnäkin vapaaehtoisuuden spontaani ulottuvuus tulee aineistoon manuaalisen haun kautta valikoituneissa artikkeleissa usein esille implisiittisesti, jolloin tietokantahauissa käytetyt hakusanat eivät tavoittaneet näitä artikkeleita. Toisekseen osa manuaalisen haun kautta löytyneistä artikkeleista oli julkaistu sellaisissa tiedelehdissä (erit. Itä- ja Keski-Euroopan maissa), jotka eivät sisältyneet valittuihin tietokantoihin. Manuaalisen haun kautta kyettiin tällöin – kartoittavan kirjallisuuskatsauksen prosessin mukaisesti – paikkaamaan valittujen hakusanojen sekä tietokantojen puutteita.

Aineiston analyysi

Aineiston analyysi jakautui kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa kaikki katsausaineistoon valikoituneet artikkelit luettiin yksityiskohtaisesti läpi kokonaiskuvan muodostamiseksi. Toisessa vaiheessa toteutettiin aineiston kuvaileva analyysi. Aineistosta taulukoitiin tällöin julkaisuvuosi, kirjoittajat taustaorganisaatioineen, julkaisukanava, tutkimusasetelma, tutkimuksen konteksti ja keskeiset käsitteet. Tämän analyysin kautta vastataan artikkelin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Kolmannessa vaiheessa aineisto analysoitiin nojautuen teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteisiin (esim. Graneheim ym. 2017). Artikkelin toisen tutkimuskysymyksen osalta haettiin vastauksia siihen, millaisia konkreettisia ilmenemismuotoja spontaani vapaaehtoisuus saa maanpuolustuksen kontekstissa. Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta aineistosta kartoitettiin spontaanin vapaaehtoisuuden taustatekijät (synnyn syyt), seuraukset (myönteiset vaikutukset toimintaan) sekä rajoitteet (toiminnan haasteet).

TULOKSET

Maanpuolustus ja spontaani vapaaehtoisuus kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa

Tutkimuskirjallisuudesta nousee esille kolme temaattista kokonaisuutta. Laajin näistä liittyy Venäjän vuonna 2014 Ukrainassa aloittamaan sotaan. Näissä tutkimuksissa käsitellään erityisesti Ukrainaa (n=23), mutta sodan aiheuttaman pakolaiskriisin kontekstissa tarkastelu laajenee myös Puolaan (n=5) ja Tanskaan (n=1). Tutkimuksista 12 keskittyy Krimin valtauksesta alkaneeseen sodan ensimmäiseen vaiheeseen (2014–2022), 12 Venäjän laajamittaisesta hyökkäyksestä alkaneeseen sodan toiseen vaiheeseen (2022–) ja viisi läpileikkaavasti sodan molempiin vaiheisiin.

Toisen kokonaisuuden muodostavat Israel ja Palestiina (n=4). Näissä tutkimuksissa kontekstina on vuoden 2014 operaatio Suojaava reuna (Protective Edge) (Kulik ym. 2014), palestiinalaisten vastarinta miehitystä vastaan (Jabali 2022) sekä pitkittynyt aseellinen konflikti Israelin ja Palestiinan välillä (Shamir-Tixel 2020; Shamir-Tixel 2022). Kolmas kokonaisuus liittyy varautumisen näkökulmaan (n=5). Tutkimuksissa kuvataan Ruotsin (Rådestad & Larsson 2020; Larsson 2021), Liettuan (Bankauskaité & Šlekys 2023), Yhdysvaltojen (Waugh & Sylves 2002) ja Suomen (Raisio ym. 2023b) konteksteissa kansalaisyhteiskunnan osallistumista maanpuolustukseen sekä laajemmin erilaisissa kriiseissä toimimiseen.

Artikkeleista yksi on julkaistu 2000-luvulla, seitsemän 2010-luvulla ja kolmekymmentä 2020-luvulla. Affiliaatioiltaan artikkeleiden kirjoittajat edustavat pääosin eri länsimaita. Lähiitään maantieteellisenä alueena on affiliaatio kolmen artikkelin kirjoittajilla. Yhdeksässä artikkelissa yhdellä tai useammalla kirjoittajalla on affiliaatio ukrainalaiseen yliopistoon tai tutkimuslaitokseen. Artikkeleista 25 on julkaistu tunnettujen kustantajien (esim. Wiley, SAGE, Routledge, Springer) toimesta. Muissa artikkeleissa kustantajina toimivat pääosin yliopistot (lehtinä esim. ukrainalainen Journal of European Economy sekä puolalaiset Defence Science Review, Trzeci Sector ja Social Space).

Vaikka sodankäyntiin liittyvät olosuhteet aiheuttavat haasteita aineistonkeruulle osassa artikkeleista, voi artikkeleissa kerättyjä aineistoja pitää monipuolisina ja kattavina. Aineistot muodostuvat esimerkiksi sosiaalisen median ryhmien sisällöistä (esim. Boichak & Jackson 2020; Carlsen ym. 2023), haastatteluista (esim. Boichak & McKernan 2024; Channell-Justice 2024), kyselyistä (esim. Shamir-Tixell 2020; Domaradzki ym. 2022) ja kenttätyöstä (Shamir-Tixell 2022; Byrska 2023). Spontaanin vapaaehtoisuuden tutkimuksen yhtenä erityispiirteenä näyttäytyy katsausaineistossa se, että osassa artikkeleista (n=5) tutkijat kuvaavat olleensa itse mukana auttamistyössä. Esimerkiksi Kamionka (2023, 209) tarkastelee artikkelissaan perustamansa Olkusz Helps Ukraine -ryhmän toimintaa, käyttäen roolistaan termiä ”author-participant”. Dunn ja Kaliszewska (2023, 20) puolestaan käyttävät auttamisen ja aineistonkeruun yhdistämisestä termiä ”participant-observers”.

Katsausaineistossa näkyy kattavasti spontaaniin vapaaehtoisuuteen liittyvä käsitekirjo. Relevantin lähdekirjallisuuden pohjalta määriteltynä spontaanin vapaaehtoisuuden käsite ilmenee erityisesti Israelin kontekstissa tehdyssä tutkimuksessa. Spontaani vapaaehtoisuus määritellään tällöin suhteessa organisoituun (Kulik ym. 2016) ja viralliseen (Shamir-Tixell 2020) vapaaehtoisuuteen. Siinä missä organisoidun tai virallisen vapaaehtoisuuden nähdään tapahtuvan järjestötoiminnan (esim. Daavidin Punainen Kilpi eli Israelin vastine Punaiselle Ristille) puitteissa, spontaanit vapaaehtoiset osallistuvat auttamistoimiin impulsiivisesti, ilman kytköksiä olemassa oleviin vapaaehtoisjärjestöihin. Shamir-Tixell (2022) liittää tämän kaltaiseen vapaaehtoisuuteen myös itseorganisoitumisen, käyttäen artikkelissaan spontaanien itseorganisoituneiden vapaaehtoisten (spontaneous self-organized volunteers) käsitettä. Spontaani vapaaehtoisuus korostuu käsitteenä myös Domaradzkin ym. (2022, 7) artikkelissa, jossa analysoidaan puolalaisten vapaaehtoisten motiiveja ja kokemuksia ukrainalaispakolaisten auttamisessa. Tässä tapauksessa spontaani vapaaehtoisuus nähdään uudenlaisena vapaaehtoisuuden muotona (”new volunteerism”), jossa merkittävä osa tarjotusta avusta tapahtuu *ad hoc*, ja jossa paikallisyhteisöjen ihmiset haluavat olla osa ratkaisua kriisin hetkellä. Katsauskirjallisuudessa viitataan laajasti myös informaaliin vapaaehtoisuuteen (esim. Kamionka 2023; Raisio ym. 2023b; Zarembo & Martin 2023) sekä spontaaneihin ruohonjuuritason kansalaisvastarinnan ja solidaarisuuden ilmentymisiin (grassroots initiatives) (esim. Jabali 2022; Howlett 2023; Fomina & Pachocka 2024).

Katsausaineistossa nousee esiin uusia spontaanin vapaaehtoisuuden lähi- tai rinnakkaiskäsitteitä. Yksi näistä on hajautettu humanitarismi (distributed humanitarianism), joka on saanut inspiraationsa hajautetusta tietojenkäsittelystä (distributed computing). Dunn ja Kaliszewska (2023) määrittelevät hajautetun humanitarismin laajamittaiseksi, itseorganisoituneeksi ja ei-institutionalisoiduksi avuksi, joka eroaa YK-johtoisen humanitaarisen avun järjestelmästä, joka korostaa keskittämistä ja

standardointia Fordistisen logistiikan mukaisesti. Mikheieva ja Kuznetsova (2024) puolestaan nostavat esille hybridivapaaehtoisuuden käsitteen, jossa perinteisen ja spontaanin vapaaehtoisuuden rajat hämärtyvät. Esimerkkinä toimii sodan synnyttämä pakolaisuus Ukrainassa, jossa vapaaehtoisuus on mukautunut muuttuneisiin olosuhteisiin, alkaen spontaanina apuna ja kehittyen myöhemmin järjestötoiminnan kautta pitkäaikaiseksi tueksi.

Spontaania vapaaehtoisuutta määritellään katsausaineistossa myös aktivismin käsitteen kautta. Sotaolosuhteiden nähdään hämärtävän aktivismin ja vapaaehtoisuuden välisiä eroavaisuuksia. Esimerkiksi Boichak ja McKernan (2024) korostavat, että Ukrainan kontekstissa vapaaehtoistyö ei ole ainoastaan kiireellisen avun antamista, vaan sillä on myös poliittinen ulottuvuus, jonka implisiittisenä tavoitteena on edistää sosiaalista ja poliittista muutosta. Khoma (2022) määrittelee Ukrainaa käsittelevässä artikkelissaan sota-ajan aktivismin (wartime activism) käsitteen. Sota-ajan aktivismi on sotilaalliseen hyökkäykseen vastauksena syntyvä julkisen aktivismin muoto, joka ei rauhan aikana olisi useinkaan hyväksyttävää. Se on tilannekohtaisesti määräytyvää, sisältäen sekä spontaania että organisoitua toimintaa, ja sen tavoitteena on vastustaa hyökkääjää, ja joka samalla aiheuttaa huomattavia riskejä aktivismiin osallistuvien terveydelle ja hengelle.

Khoma (2022) jakaa sota-ajan aktivismin kolmeen alaluokkaan. Etulinjan aktivismi (frontline activism) tapahtuu alueilla, joilla sotatoimet ovat käynnissä ja joissa vaaratekijöinä ovat muun muassa sieppaukset, pidätykset ja miinoitukset. Selustan aktivismissa (rear area activism) riskit ovat pienemmät, toiminnan keskittyessä logistiseen tukeen. Ulkomaan aktivismissa (foreign activism) toiminta pyrkii vuorovaikutukseen ulkomaalaisten sekä Ukrainan diasporan kanssa, esimerkiksi painostaen valtioiden hallituksia lisäämään tukeaan Ukrainalle. Boichak (2017) kirjoittaa vastaavalla tavalla vapaaehtoisuudesta taistelurintamalla (battlefront volunteering). Asmolov (2022) käyttää puolestaan tarkempia ja toimintaa yksilöivämpiä käsitteitä kuten osallistuva tiedustelu (participatory intelligence) ja osallistuva sotilaslogistiikka (participatory military logistics).

Spontaanin vapaaehtoisuuden ilmeneminen maanpuolustuksen kontekstissa

Katsausaineistossa kuvatut spontaanin vapaaehtoisuuden konkreettiset ilmenemismuodot jakautuvat karkeasti edellä kuvattuihin hajautettuun humanitarismiin, osallistuvaan sotilaslogistiikkaan, osallistuvaan tiedusteluun ja taistelurintaman vapaaehtoisuuteen, joiden kaikkien voidaan katsoa olevan käsitteellisesti osa osallistuvaa sodankäyntiä.

Hajautettu humanitarismi

Hajautettu humanitarismi konkretisoituu katsausaineistossa erityisesti Puolan kontekstissa tehdyssä tutkimuksessa. Artikkeleissa kuvataan, kuinka Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alettua helmikuussa 2022, puolalaiset aktivoituivat välittömästi eri sosiaalisen median kanavissa. Esimerkiksi Byrska (2023) tuo esille, miten sosiaalisen median kanavat toimivat spontaanisti syntyneen humanitaarisen avun järjestelmän keskeisinä kohtaamispaikkoina, mikä mahdollisti järjestelmän rakentamisen muutamassa päivässä. Dunn ja Kaliszewska (2023) korostavat, että tuhansien vapaaehtoisten nopea aktivoituminen esimerkiksi rautatieasemilla sekä Puolan ja Ukrainan rajalla auttoi välttämään mahdollisen humanitaarisen katastrofin. Samankaltaista spontaania aktivoitumista tapahtui myös Ukrainan rajamaiden ulkopuolella, kuten Tanskassa (Carlsen ym. 2023).

Fomina ja Pachocka (2024) jakavat humanitaarisen tuen neljään luokkaan. *Materiaalinen tuki* käsittää muun muassa majoituksen ja kuljetusten järjestämisen, rahalahjoitukset sekä ruoan, juoman, vaatteiden ja hygieniatuotteiden lahjoittamisen. Esimerkkinä materiaalisen tuen konkretisoitumisesta ovat niin sanotut ”ilmaiset kaupat”, joihin puolalaiset voivat tuoda esimerkiksi ruokaa, keittiövälineitä ja lastenvaunuja, joita ukrainalaiset voivat ottaa ilmaiseksi (Dunn & Kaliszewska 2023). *Tiedon ja ohjauksen tarjoaminen* ukrainalaispakolaisille korostui varsinkin Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan ensimmäisinä kuukausina. Tietoa ja ohjausta annettiin esimerkiksi terveydenhuoltoon pääsystä sekä ihmiskaupan ja seksuaalisen väkivallan uhkista. Joissakin tilanteissa tiedon ja

ohjauksen tarjoaminen muuntui myös henkiseksi tueksi (Byrska 2023). Sotapakolaisten joukossa oli erityisen paljon naisia ja lapsia, mikä johti siihen, että *koulutukseen ja integraatioon liittyvä tuki* keskittyi erityisesti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämiseen sekä kielikoulutukseen. Spontaanin vapaaehtoisuuden sijaan tässä tuessa korostui järjestöjen rooli (Fomina & Pachocka 2024). *Symbolinen tuki* on ilmennyt erilaisina solidaarisuuden ilmauksina, kuten mielenosoituksina Venäjän suurlähetystöjen edessä (emt.). Myös taiteen eri muodoilla, kuten spontaaneilla musiikkiesityksillä, on ollut merkittävä rooli moraalin kohottamisessa (Howlett 2023).

Osallistuva sotilaslogistiikka

Asmolovin (2022) määritelmän mukainen osallistuva sotilaslogistiikka tarkoittaa vahvasti verkkovälitteisesti toimivaa resurssien hankintaa etulinjassa toimiville. Kyse on perustarpeiden täyttämisestä, kuten ruoan, veden, vaatteiden, hygieniatarvikkeiden ja lääkintävälineiden hankinnasta ja välittämisestä etulinjaan. Sodankäynnin kontekstissa painopiste on kuitenkin myös sotilasvarusteissa ja -kalustossa. Ukrainassa etulinjaan hankitut varusteet ja kalustot ovat sisältäneet esimerkiksi luotiliivejä, pimeänäkölaitteita, autoja ja droneja (Boichak 2017; Asmolov 2022). Boichak (2021) nostaa lisäksi esille alun perin Ukrainassa sodan alkuvuosina ja myöhemmin Venäjän laajamittaisen hyökkäyksen jälkeen globaalisti aktivoituneen kraftivismin eli käsityöaktivismin piiriin kuuluvan Spidersverkoston, jonka toiminta keskittyy naamiointiverkkojen valmistamiseen

Dunn ja Kaliszewska (2023) korostavat, miten Ukrainan sodan kontekstissa raja humanitaarisen ja sotilaallisen avun välillä on tullut jossakin määrin hämärtyneeksi. Kansainväliset humanitaariset järjestöt ovat tehneet selvän eron humanitaarisen ja sotilaallisen avun välillä pyrkien puolueettomuuteen, kun taas spontaanimmassa avussa sotilaiden avustaminen koetaan itsessään humanitaarisena tekona. Tarjottu sotilaallinen apu ei ainoastaan pelastaisi sotilaiden henkiä, vaan myötävaikuttaisi sodan kulkuun ja siten myös siviilien henkiin.

Osallistuva tiedustelu

Osallistuvassa tiedustelussa on ensisijaisesti kyse avointen lähteiden tiedustelusta (OSINT). Tähän liittyy esimerkiksi erilaisten geologaatioja visualisointityökalujen käyttö, joiden avulla rakennetaan reaaliaikaista tilannekuvaa sodasta (Asmolov 2022). Tämä on näkynyt myös Suomessa, jossa yksittäiset kansalaiset alkoivat Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alettua ylläpitää sodan kulkua kuvaavaa tilannekarttapalvelua (Raisio ym. 2023b). Ukrainassa myös drone-harrastajat ovat osallistuneet tiedustelutietojen keräämiseen ja ilmatiedustelukyvykkyyksien kehittämiseen (Asmolov 2022). Laajemmin tarkasteltuna osallistuvan tiedustelun voi nähdä liittyvän myös faktantarkastukseen ja yhteiskuntien media- ja informaatiolukutaidon kehittämiseen. Vuonna 2014 syntynsä saanut Liettuan Elves-liike on esimerkki itseorganisoituneesta ryhmästä, jonka tavoitteena on torjua Venäjän disinformaatiota ja propagandaa (Bankauskaite & Slekys 2023).

Taistelurintaman vapaaehtoisuus

Taistelurintaman vapaaehtoisuus on näkynyt Ukrainan kontekstissa varsinkin Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alkuvaiheessa. Vaikka monet esimerkit ovat anekdoottisia, Khoma (2022) kuvaa, kuinka aseettomat siviilit varastivat venäläisten sotilaiden taisteluajoneuvoja tai antoivat heille vääriä kulkuohjeita, ohjaten heitä esimerkiksi umpikujiin. Myös aseita omistavat siviilit, kuten paikallistietämystä omaavat metsästäjät, aktivoituivat. Kansalaiset keräsivät lasia ja metallia, joista valmistettiin Molotovin cocktaileja ja panssarivaunuesteitä, sekä rakensivat autonrenkaista barrikadeja sytyttääkseen ne tuleen vihollisen lähestyessä. Khoma (2022) huomauttaa, että tämä kaikki tapahtui valtionhallinnon hyväksymänä tai tukemana, mikä olisi ollut aiemmin mahdotonta kuvitella. Informaali vapaaehtoisuus näkyi myös digitaalisella taistelukentällä (digital battlefront), jossa kyberaktivismiin luokiteltavat haktivistiryhmät (hactivism) toteuttivat kyberhyökkäyksiä Venäjää vastaan. Kyse oli myös esimerkiksi osallistuvista DDoS-hyökkäyksistä sekä osallistuvasta venäläisten virkamiesten vuotaneiden sähköpostien analyysista (Boichak 2017; Asmolov 2022).

Jabali (2022) kuvaa samankaltaista fyysisen taistelukentän itseorganisoituvaa toimintaa Palestiinan kontekstissa. Beitan kylässä palestiinalaiset asukkaat vastustivat Israelin alueellista pakkolunastusta käyttämällä niin sanottuja yöhäirintätaktiikoita (night-confusion tactics). Näihin taktiikoihin kuului muun muassa renkaiden sytyttäminen tuleen sotilaiden hämmentämiseksi, torvien soittaminen israelilaisten häiritsemiseksi ja levon riistämiseksi, sekä lasersäteiden ja ilotulitteiden käyttö sotilaiden pelotteluun. Lisäksi taktiikoihin sisältyi fyysisempiä toimia, kuten ritsojen käyttö ja Molotovin cocktailien valmistus ja heitto sotilaiden ja asukkaiden taloihin. Israelissa spontaani vapaaehtoisuus on ilmennyt esimerkiksi väestösuojien käyttöönoton tukemisessa ja lasten auttamisessa suojiin hälytysten aikana. Lisäksi spontaanit vapaaehtoiset ovat auttaneet ikäihmisiä ruoan ja lääkkeiden ostamisessa sekä tarjonneet henkistä tukea sitä tarvitseville (Kulik ym. 2016).

Taistelurintaman vapaaehtoisuus näkyy katsausaineistossa, Ukrainan kontekstissa, myös erilaisina vapaaehtoispataljoonina (Bukkvoll 2019; Hayoz & Stepanenko 2023) ja itsepuolustusjoukkoina (Sereda 2018; Boichak & Jackson 2020), joskin näiden osalta on jossakin määrin tulkinnanvaraista, kuinka spontaania ja itseorganisoitunutta toiminta todellisuudessa on ollut. Bukkvoll (2019) onkin pyrkinyt tutkimuksessaan vapaaehtoispataljoonien autonomian systemaattiseen tarkasteluun, keskittyen sodan alkuvuosiin 2014–2015. Bukkvollin (emt.) keräämä empiirinen aineisto tukee näkemystä, että vapaaehtoispataljoonat olisivat mobilisoituneet enemmän alhaalta ylöspäin kuin ylhäältä alaspäin – reaktiona ukrainalaisten haluun puolustaa maataan. Autonomiaa kuvaa myös se, että pataljoonissa toimivilla oli pääosin mahdollisuus poistua taistelukentältä ilman seurauksia, ja että vaikka vapaaehtoispataljoonat odottivat virallista hyväksyntää ennen operatiivisten päätösten tekemistä, heillä oli kuitenkin autonomia taktisten päätösten osalta.

Ukrainan sodan eturintamassa on näkynyt myös symbolista sodankäyntiä (symbolic wars). Boichak ja Jackson (2020) kuvaavat, kuinka Mariupolissa vuonna 2014 asukkaat osallistuivat flashmob-mielenosoituksiin ja miten iltaisin ja öisin julkisia tiloja maalattiin Ukrainan lipun väreihin. Tarkoituksena oli osoittaa, että asukkaat tukivat Ukrainan valtiota ja vastustivat Venäjän miehitystä. Yhtenä yksityiskohtana Ukrainassa on näkynyt myös se, miten erilaiset itseorganisoituneet ryhmät ovat pyrkineet auttamaan sota-alueelle jääneiden kotieläinten ja eläintarhoissa olevien eläinten ruokinnassa ja pelastamisessa (Khoma 2022).

Spontaanin vapaaehtoisuuden taustatekijät, seuraukset ja rajoitteet maanpuolustuksen kontekstissa

Taustatekijät

Katsausaineistosta esille nousevat spontaanin vapaaehtoisuuden taustatekijät ovat vahvasti kontekstisidonnaisia. Ensinnäkin Ukrainassa ja Puolassa syntyneen spontaanin vapaaehtoisuuden yhtenä keskeisenä taustatekijänä näyttäytyy virallisen järjestelmän epäonnistuminen, jota spontaani vapaaehtoisuus syntyi paikkaamaan. Tämä ilmenee läpileikkaavana narratiivina spontaania vapaaehtoisuutta näissä maissa käsittelevissä artikkeleissa. Sodan synnyttämän pakolaiskriisin osalta spontaanin vapaaehtoisuuden merkitys näkyi jo sodan alkuvuosina. Esimerkiksi Channell-Justice (2024) kuvaa, kuinka Ukrainan hallinto oli puutteellisesti, jos lainkaan, valmistautunut vuonna 2014 Donetskin ja Luhanskin alueilta alkaneeseen sisäiseen pakolaisaaltoon. Sama näkyi Puolassa Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alettua helmikuussa 2022. Kamionka (2023) kuvaa, kuinka ihmisillä oli vahva halu auttaa Ukrainaa ja sotapakolaisia, mutta koska mahdollisuuksia organisoituun, viralliseen vapaaehtoistoimintaan ei löytynyt, tapahtui osallistuminen pääasiassa nopeasti syntyneiden informaalien ryhmien kautta.

Sama näkyy myös osallistuvan sotilaslogistiikan osalta. Ukrainan puolustusvoimien kuvataan olleen varsinkin sodan alkuvuosina byrokraattinen, tehoton ja huonosti varusteltu, jolloin spontaanin vapaaehtoisuuden kautta syntyi epävirallisia hankintaketjuja vastaamaan sotilaiden kiireellisiin tarpeisiin (Oleinik 2018; Fedinec 2023; Boichak & McKernan 2024). Myös vapaaehtoispataljoonien nähdään syntyneen paikkaamaan virallisen järjestelmän ongelmia. Bukkvoll (2019) ja Umland (2019) kuvaavat, kuinka Ukrainan hallinnolla oli vaikeuksia

suhtautua Itä-Ukrainan tilanteeseen, jonka se näki alkuvaiheessa virheellisesti maan sisäisenä kapinaliikkeenä, ei ulkoisen vihollisen torjuntana. Tämä vahva narratiivi virallisen järjestelmän ”impotenssista” (Umland 2019, 106) jakautuu kuitenkin kahteen osittain vastakkaiseen alanarratiiviin, jotka liittyvät sodan eri vaiheisiin sekä kansalaisten ja valtion välisten suhteiden muuttumiseen (Asmolov 2022; Channell-Justice 2024). Siinä missä sodan alkuvaiheessa narratiivi näyttää painottaneen näkemystä Ukrainan puolustusvoimien epäonnistumisesta, jolloin vapaaehtoiset pyrkivät jopa *korvaamaan* viralliset toimijat, Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alettua kritiikki valtionhallintoa kohtaan on ollut vähäisempää, ja vapaaehtoistoiminta nähdään pikemminkin puutteita omaavien puolustusvoimien *tukemisena* kuin niiden korvaamisena.

Katsausaineisto osoittaa lisäksi, että spontaani, informaali vapaaehtoisuus ei ole syntynyt Ukrainassa tyhjästä, vaan se on osa maan kulttuurista perintöä. Artikkeleissa tuodaan esille, että huomion kiinnittäminen formaaliin, organisoituneeseen toimintaan (esim. osallistuminen järjestöjen toimintaan), samalla jättäen informaalin toiminnan huomioitta, on tullut aiemmin luoneeksi epätarkan kuvan Ukrainan kansalaisyhteiskunnasta (Kudlenko 2023; Zarembo & Martin 2023; Boichak & McKernan 2024). Tutkimukset yhdistävät modernin ukrainalaisen kansalaisyhteiskunnan synnyn erityisesti kansalaisten laajamittaiseen itseorganisoitumiseen vuoden 2014 vallankumouksen (Euromaidan) aikana (Boichak 2017; Oleinik 2018; Fedinec 2023). Zarembo ja Martin (2022) käyttävät artikkelissaan uinuvan kansalaisyhteiskunnan käsitettä (dormant civil society). Käsite auttaa kuvaamaan, miten kansalaisyhteiskunnan aktiivisuus on ollut Ukrainassa syklimäistä: aktiivisuus oli korkealla sodan alkuvuosina, hiljeni sen jälkeen, ja aktivoitui jälleen vuoden 2022 laajamittaisen hyökkäyksen alkaessa. Myös Pankova ja Kasperovich (2022) kuvaavat, että vaikka Ukrainan kansalaisyhteiskunta oli välillä passiivisempi, kokemus vuosien 2014–2016 laaja-alaisesta itseorganisoitumisesta osoittautui vuonna 2022 hyödylliseksi.

Spontaanin vapaaehtoisuuden syntymisen taustatekijöitä käsitellään myös Israeliin liittyvissä tutkimuksissa. Shamir-Tixell (2020; 2022) tuo esimerkiksi esille, miten spontaani vapaaehtoisuus sopii yhtenä luovana ratkaisuna Israelin valtion muutoinkin epävakaaseen ja dynaamiseen geopoliittiseen todellisuuteen. Kulik ym. (2016) korostavat, miten modernille sodankäynnille on ominaista, että se tapahtuu usein siviiliväestön keskuudessa, jolloin israelilaiset (kuten myös palestiinalaiset siviilit) elävät arjessa jatkuvan uhan alla. Tämä on osaltaan johtanut siihen, että israelilaisille on syntynyt vahva velvollisuudentunto auttaa toisiaan hädän hetkellä, ja usein tämä auttamishalu kanavoituu juuri spontaanin vapaaehtoisuuden kautta (Shamir-Tixellin 2022).

Digitalisaation tarjoamat mahdollisuudet korostuvat yhtenä spontaanin vapaaehtoisuuden taustatekijänä. Ukrainaan ja Puolaan liittyvissä artikkeleissa tuodaan esille, että niin humanitaarisen kuin sotilaallisen avun tarjoaminen olisi ollut huomattavasti vaikeampaa ilman sosiaalisen median alustoja (Boichak 2017; Byrska 2023; Fedinec 2023). Joissakin tilanteissa toiminta ei olisi ehkä ollut edes mahdollista ilman sosiaalisen median käyttöä. Esimerkiksi Boichak ja Jackson (2020) kysyvät artikkelissaan, olisivatko Mariupolin asukkaat pystyneet vastustamaan Venäjän miehitystä vuonna 2014 ilman sosiaalisen median käyttöä. He toteavat, että tämä olisi ollut haastavaa, koska asukkaat eivät vallinneissa olosuhteissa todennäköisesti olisi löytäneet toisia samanmielisiä ja siten kyenneet koordinoimaan vastarintaansa. Zarembo ym. (2024) nostavat tutkimuksessaan esille älypuhelinten merkitystä. Älypuhelin on Ukrainassa osoittautunut tärkeäksi vastarinnan välineeksi. Myös Israelissa älypuhelin ja erityisesti WhatsApp-pikaviestintäpalvelu ovat olleet merkittäviä spontaanin vapaaehtoisuuden mahdollistajia (Shamir-Tixell 2020).

Ruotsin ja Liettuan konteksteissa sotilas- ja siviilialojen toimintaa yhdistävä kokonaisvaltainen total defence -malli nousee esiin yhtenä spontaanin vapaaehtoisuuden taustatekijänä (Rådestadaand & Larsson 2020; Larsson 2021; Bankauskaite & Slekys 2023). Mallin mukaisessa toiminnassa varautuneet ja kykenevät kansalaiset ovat merkittävä osa yhteiskunnan resilienssin syntyä. Ihanteellisesti resilienssi toimii yhteiskunnan vahvuutena rauhan aikana, muuntuen vastarinnaksi sodan aikana (Bankauskaite & Slekys 2023). Kansalaisten voimaannutta-

minen toimimaan voi tapahtua monin tavoin. Esimerkiksi Ruotsissa on toteutettu tiedotuskampanjoita, joilla on pyritty korostamaan yksilöiden vastuuta kriisien ja sodan aikana. Konkreettinen esimerkki on Ruotsissa vuonna 2018 jokaiseen kotitalouteen lähetetty (myös suomeksi käännetty) ”Jos kriisi puhkeaa tai sota syttyy” -tietopaketti (Larsson 2021).

Seuraukset

Katsausaineiston mukaan spontaanin vapaaehtoisuuden keskeinen etu on sen joustavuus, nopeus ja innovatiivisuus, joiden avulla se pystyy paikkaamaan edellä kuvattuja virallisen järjestelmän puutteita. Spontaania, informaalia vapaaehtoisuutta kuvataan esimerkiksi kykenevänä mukautumaan avuntarvitsijoiden tarpeeseen – toisin kuin perinteinen kansainvälinen humanitaarinen apu, joka usein nojaa massatuotantoon, pystyisi epävirallinen apu vastaamaan paremmin yksilöllisiin tarpeisiin (Dunn & Kaliszewska 2023).

Sama mukautumiskyky ja ketteryys ovat havaittavissa myös osallistuvassa sotilaslogistiikassa sekä taistelurintaman vapaaehtoisuudessa. Vapaaehtoiset pystyvät ohittamaan byrokratian esteet, ratkaisemaan nopeasti ongelmat ja olemaan luovia. Apua kyetään toimittamaan ketterästi suoraan etulinjaan, mikä mahdollistaa sotilaiden keskittymisen strategisten tavoitteiden saavuttamiseen ilman, että aikaa kuluu varusteiden hankintaan puolustusvoimien hierarkkisia kanavia pitkin (Boichak & McKernan 2024). Vapaaehtoiset eivät jää odottamaan virallisen järjestelmän toimintaa, vaan ryhtyvät itse toimeen – jos virallinen järjestelmä ei toimi, he toimivat (Raisio ym. 2023b).

Total defence -kontekstissa spontaanin vapaaehtoisuuden eduksi nousee sen kyky mahdollistaa paitsi toiminnan, myös osallistumisen joustavuus. Tämä joustavuus tukee laaja-alaista osallistumista vapaaehtoistoimintaan ja siten maanpuolustukseen. Vapaaehtoisten sitoutuminen on spontaanissa vapaaehtoisuudessa tehtäväkeskeistä eikä sidottu tiettyihin organisaatioihin, mikä mahdollistaa osallistumisen joustavasti ja ilman muodollisuuksia (Sereda 2018; Shamir-Tixell 2022). Lisäksi spontaani, informaali vapaaehtoisuus tuo yhteen eri taustoista ja ideologioista tulevia ihmisiä, joita yhdistää yhteinen päämäärä. Keskenään hyvinkin erilaisten vapaaehtoisten toimijuuden tunnetta vahvistaa tällöin yhteisen vihollisen vastustaminen (Dunn & Kaliszewska 2023).

Rajoitteet

Katsausaineistosta esille nousevia spontaanin vapaaehtoisuuden rajoitteita voidaan tarkastella niin viranomaisten kuin myös vapaaehtoisten näkökulmasta. Viranomaisten näkökulmasta haasteena näkyy ensinnäkin spontaaniin vapaaehtoisuuteen liittyvät mahdolliset väärinkäytökset. Artikkeleissa nostetaan esimerkiksi esille niin sanotut pseudovapaaehtoiset (pseudovolunteers), jotka hyödyntävät sotaolosuhteita omaksi edukseen, muun muassa vilpillisellä joukkorahoitustoiminnalla tai myymällä avustuksena saatuja tavaroita (Khoma 2022; Fedinec 2023; Hayoz & Stepanenko 2023). Väärinkäytöksiä on ilmennyt myös vapaaehtoispataljoonissa, kuten siviileihin kohdistuvaa väkivaltaa (Bukkvoll 2019).

Viranomaisnäkökulmasta hybridisodankäyntiin liittyvä disinformaatio muodostaa yhden uhkan spontaanille vapaaehtoisuudelle. Esimerkiksi Suomen kontekstissa on nähty, että spontaani, informaali vapaaehtoisuus olisi alttiimpi disinformaatiolle, kuin organisoitu, virallinen vapaaehtoistoiminta (Raisio ym. 2023b). Mahdollista olisi esimerkiksi, että ulkopuolisilla vaikuttamisyrityksillä pyrittäisiin synnyttämään spontaania vapaaehtoisuutta, samalla ohjaten sitä haluttuun suuntaan. Haasteena on myös se, että toiminnan spontaaniuden ja jäsentymättömyyden vuoksi viranomaiset eivät aina tiedä tarkasti, keitä vapaaehtoistoimijat ovat ja missä määrin spontaanin toiminnan ja viranomaistoiminnan tavoitteet ovat yhteneviä. Esimerkiksi Madryha ym. (2023) korostavat, että etulinjassa tapahtuvan vapaaehtoisuuden tulisi olla aina virallista ja rekisteröityä. Ukrainassa tiettyjen vapaaehtoispataljoonien jäsenten tausta ja vapaaehtoisuuden motiivit herättivätkin huolta sodan alkuvuosina (Saressalo & Huhtinen 2018; Umland 2019). Toisaalta tässä tapauksessa virallisen järjestelmän ja vapaaehtoispataljoonien yhtenevät tavoitteet edesauttoivat sitä, että vapaaehtoispataljoonien suhteellisen autonominen toiminta sallittiin (Bukkvoll 2019).

Viranomaisnäkökulmasta tulee huomioida lisäksi se, että spontaani vapaaehtoisuus ei usein tarjoa pysyvää ratkaisua. Esimerkiksi Ukrainan sisäisen pakolaisuuden yhteydessä spontaanilla vapaaehtoisuudella on kyetty vastaamaan välittömiin tarpeisiin, mutta pitkäaikaisemmat ongelmat, kuten pysyvän asunnon saaminen, edellyttävät pikemminkin virallisen järjestelmän toimintaa (Channell-Justice 2024). Spontaanit vapaaehtoiset voivat myös uupua nopeammin verrattuna järjestötoimijoihin (Dunn & Kaliszewska 2023), ja myötätunto avustettavia kohtaan voi alkaa heiketä sodan jatkuessa (Fomina & Pachocka 2024). Ongelman tuottaa myös se, että spontaanit vapaaehtoiset voivat suhtautua autettaviin eri tavoin, riippuen esimerkiksi autettavien etnisyydestä (Byrska 2023; Carlsen ym. 2023).

Vapaaehtoisten näkökulmasta haasteen muodostaa ensinnäkin spontaaniin vapaaehtoisuuteen liittyvä loukkaantumis- ja jopa kuoleman-riski (Jabali 2022; Khoma 2022). Vapaaehtoisuus voi johtaa myös loppuunpalamiseen ja traumaperäisiin stressihäiriöihin (Oleinik 2018; Domaradzki ym. 2022; Fedinec 2023). Tietoturvanäkökulmasta älypuhelin näyttäytyy kaksiteräisenä miekkana: toisaalta se voi toimia vastarinnan välineenä, mutta vääriin käsiin joutuessaan sen sisältämästä tiedosta voi muodostua omistajalleen vaaratekijä (Zarembo & Martin 2023). Oikeudelliset riskit, kuten mahdollisesti myöhemmin asetettavat rikossyytteet, nousevat myös esille katsausaineistossa (Boichak 2017; Saressalo & Huhtinen 2018).

Katsausaineistossa käsitellään myös sitä, miten spontaani vapaaehtoisuus joissakin tapauksissa institutionalisoituu ajan myötä, esimerkiksi kytkeytyen vahvemmin osaksi järjestösektorin toimintaa (Pankova & Kasperovich 2022; Perchla-Włosik 2022; Mikheieva & Kuznetsova 2024) tai liittymällä, Ukrainan vapaaehtoispataljoonien tavoin, virallisesti osaksi puolustusvoimia (Bukkvoll 2019). Toisaalta tämä kytkeytyminen viralliseen järjestelmään voidaan kokea spontaanien vapaaehtoisten keskuudessa siten, että se johtaisi vapauden menettämiseen ja tehottomuuteen (Asmolov 2022).

Ruotsin kontekstissa näkyy puolestaan spontaaniin, informaaliin vapaaehtoisuuteen liittyvä symbolinen osallistaminen eli siinä missä virallinen diskurssi painottaa kansalaisten osallistumisen merkitystä, todellisuudessa tilanne voi olla toinen eli arvostus ja mukaan ottaminen eivät useinkaan toteudu käytännön toiminnassa (Rådestadaand & Larsson 2020). Samankaltaisia havaintoja on tehty Yhdysvalloissa terrorisminvastaisen sodan alkuvuosina. Waugh ja Sylves (2002) tuovat esille, kuinka spontaanit vapaaehtoiset olivat merkittävässä roolissa syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen, mutta samalla he korostavat, että tuolloin oli vain vähän merkkejä siitä, että turvallisuusviranomaiset osaisivat integroida siviilit osaksi toimintaansa. Waugh ja Sylves (2002) kysyvätkin artikkelissaan, tuleeko terrorisminvastaisen sodan organisoituminen jälleen muistuttamaan klassista suljettua byrokratiaa, joka valmistautuu vastaamaan yhteisöjen puolesta sen sijaan, että toimisi yhdessä niiden kanssa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Katsausaineisto todentaa Van Tillin (2023) arvion siitä, että Ukrainan sotakokemukset johtaisivat aseistettuun vapaaehtoisuuteen liittyvän tutkimuksen merkittävään kasvuun – katsausaineiston artikkeleista suurin osa liittyy Ukrainassa käytävään sotaan tai sodan aiheuttamaan pakolaiskriisiin. Kuten Khoma (2022) tuo esille, nykyaikaisissa demokratioissa ei ole tapahtunut aseellisia yhteenottoja samassa mittakaavassa kuin nyt Ukrainassa, jolloin sodan aikaisen vapaaehtoisuuden tarkasteluun ei ole aiemmin ollut käytössä näin laaja-alaista empiiristä aineistoa, jonka esiin tuomiseen nykyaikainen digitalisaatiokin on osaltaan vaikuttanut. Yhtenä keskeisenä tieteellisenä lisäarvona artikkeli on näin ollen kyennyt korostamaan spontaanin vapaaehtoisuuden merkitystä maanpuolustuksen kontekstissa.

Katsausaineistossa käytetty käsitteistö on moninaista, mutta vapaaehtoisuuden spontaani, informaali ja itseorganisoituva luonne nousee selvästi esille. Tähän kytkeytyy myös monien asioiden osalta tietynlainen rajojen hämärtyminen. Tämä koskee muun muassa sitä, kuka on sotilas ja kuka siviili (Boichak & Hoskins 2022), mikä on spontaania ja mikä organisoitua vapaaehtoisuutta (Mikheieva & Kuznetsova 2024), mikä on vapaaehtoisuutta ja mikä aktivismia (Boichak & McKernan 2024) ja mikä on humanitaarista ja mikä sotilaallista apua (Dunn

& Kaliszewska 2023). Sota näyttää hämärtävän todellisuutta.

Katsausaineiston perusteella spontaani vapaaehtoisuus ilmenee maanpuolustuksessa hyvin moninaisina etulinjassa, selustassa ja ulkomailla tapahtuvina tekoina ja toimina. Aineistossa esille tuodut käsitteet, kuten osallistuva sotilaslogistiikka (Asmolov 2022), hajautettu humanitarismi (Dunn & Kaliszewska 2023), osallistuva tiedustelu (Asmolov (2022) ja taistelurintaman vapaaehtoisuus (Boichak 2017), auttavat hahmottomaan tätä osallistuvan sodankäynnin kenttää. Se, missä määrin spontaanissa vapaaehtoisuudessa on kyse Shacharin ym. (2023) kuvaamasta aseistetusta vapaaehtoisuudesta, on kuitenkin tulkinnanvaraista. Määritelmän mukaan aseistetussa vapaaehtoisuudessa sotilaalliset ja turvallisuusalan toimijat pyrkisivät organisoimaan tätä vapaaehtoisuutta. Esimerkiksi Ukrainassa, varsinkin sodan alkuvaiheessa, vapaaehtoisuus oli kuitenkin korostuneen spontaania ja itseorganisoitunutta, paikaten virallisen järjestelmän puutteita. Toisaalta Venäjän laajamittaisen hyökkäyssodan alkaessa virallinen järjestelmä, jos ei suoraan organisoinut, niin pyrki ainakin vahvasti tukemaan kansalaisten aktiivista toimijuutta (Khoma 2022).

Ukrainan esimerkki osoittaa myös sen, että vaikka usein tuodaan (kriittisesti) esille virallisen järjestelmän pyrkimyksiä ottaa spontaanit vapaaehtoiset haltuun ja pelkistää heidät vain käsipareiksi (Rådestadaand & Larsson 2020; Raisio ym. 2023b), parhaimmillaan spontaanit vapaaehtoiset ovat usein silloin, kun he voivat toimia suhteellisen itsenäisesti, ollen joustavia, nopeita ja innovatiivisia (Boichak & McKernan 2024).

Kun otetaan huomioon katsausaineiston julkaisuissa käytetty monipuolinen empiirinen aineisto, pääosin laadukkaat julkaisualustat ja esille nostettu kritiikki, vaikuttaa siltä, että mahdollinen disinformaatio (Amdal 2022) on jäänyt aineistossa vähäiseksi. On kuitenkin syytä huomioida, että osa esille tuoduista esimerkeistä perustuu empiirisen tutkimuksen sijaan esimerkiksi uutislähteisiin, ja jää siten anekdoottien tasolle (Khoma 2022). Näiden esimerkkien paikkansapitävyys voi tarkentua tai heikentyä tulevien empiiristen tutkimusten myötä. Spontaanin vapaaehtoisuuden rajoitteita kuvattiin kattavasti, aina väärinkäytöksistä ja ratkaisujen hetkellisyydestä vapaaehtoistoimintaan liittyviin psykologisiin, fyysisiin ja oikeudellisiin riskeihin (Boichak 2017; Khoma 2022; Channell-Justice 2024). Myös digitalisaation tarjoamat mahdollisuudet nostettiin esille kaksiteräisenä miekkana (Zarembo & Martin 2023).

Vaikka katsauksessa pyrittiin systemaattisuuteen, sillä on myös omat rajoitteensa. Manuaalisen haun kautta löytyneiden artikkeleiden määrä osoittaa, että osa relevantista aineistosta on julkaistu lehdissä, joita ei löydy keskeisistä tietokannoista. Katsauksen ulkopuolelle jäivät lisäksi muut kuin englanninkieliset artikkelit. Spontaani vapaaehtoisuus on ilmiö, jota voidaan kuvata monilla eri käsitteillä ja toimintamuodoilla, mikä teki sopivien hakusanojen valinnasta haasteellista. Näistä rajoitteista huolimatta katsaus näyttää onnistuneen tarjoamaan kattavan kuvan spontaanista vapaaehtoisuudesta maanpuolustuksen kontekstissa, joka tarkentuu tulevissa tutkimuksissa.

Katsausaineiston painottuessa Ukrainan kontekstiin, on jatkossa syytä pohtia, mitä Ukrainan opit tarkoittavat Suomen kontekstissa. Esimerkiksi Hyytiäinen (2017, 223) on nostanut esille relevantin kysymyksen siitä, ”[m]ikä on sen merkitys siviilivastarinnalle, että ainakin kaksi miljoonaa suomalaista on koulutettu aseelliseen toimintaan asti?”. Entä mikä merkitys on sillä, että Suomessa järjestösektori toimii vahvasti viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena (Jalava ym. 2017)? Onko Suomessa sijaa spontaanille vapaaehtoisuudelle maanpuolustuksessa, ja jos on, millaisessa roolissa? Lisäksi yksi mahdollinen tutkimussuunta voisi tarkastella spontaanin, epävirallisen vapaaehtoisuuden suhdetta pienille maille (erit. Baltian maat) suunniteltuun Resistance Operating Concept -malliin (Fiola 2019), jolla viitataan koko yhteiskunnan järjestäytyneisiin ja laillisesti johdettuihin ponnisteluihin miehittäjää vastaan – mikä on spontaaniuden rooli tässä järjestäytyneessä vastarinnassa?

Artikkeli on kirjoitettu osana Maanpuolustuksen tieteellisen neuvottelukunnan MATINEn rahoittamaa Spontaani vapaaehtoisuus maanpuolustuksessa -tutkimushanketta.

LÄHTEET

(Katsausaineiston julkaisut merkitty asteriskilla)

Amdal, Anne. (2022). Civilian and Private Actors' Support of Ukrainian National Resistance. FII-note 22/02157. Forsvarets forskningsinstitutt. Haettu sivulta https://www.ffi.no/en/publications-archive/civilian-and-private-actors-support-of-ukrainian-national-resistance

*Asmolov, Gregory (2022). The transformation of participatory warfare: The role of narratives in connective mobilization in the Russia–Ukraine war. *Digital War*, 3(1–3), 25–37. https://doi.org/10.1057/s42984-022-00054-5

Arksey, Hilary & O'Malley, Lisa (2005). Scoping studies: Towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19–32. https://doi.org/10.1080/1364557032000119616

Bartkowski, Maciej J. & Merriman, Hardy (2016). Civil Resistance. Teoksessa James, Patrick (toim.), *Oxford Bibliographies in International Relations*. New York: Oxford University Press.

*Bankauskaité, Dalia & Šlekys, Deividas (2023). Lithuania's Total Defense Review. *PRISM*, 10(2), 54–77.

*Boichak, Olga (2017). Battlefront Volunteers: Mapping and Deconstructing Civilian Resilience Networks in Ukraine. *Proceedings of the 8th International Conference on Social Media & Society,* article 3, 1–10. https://doi.org/10.1145/3097286.3097289

*Boichak, Olga & Jackson, Sam (2020). From national identity to state legitimacy: Mobilizing digitally networked publics in eastern Ukraine. *Media, War & Conflict*, 13(3), 258–279. https://doi.org/10.1177/1750635219829161

*Boichak, Olga (2021). Camouflage aesthetics: Militarisation, craftivism, and the in/visibility of resistance at scale. *Contemporary Voices: St Andrews Journal of International Relations*, 3(1), 1–13. https://doi.org/10.15664/jtr.1561

Boichak, Olga & Hoskins, Andrew (2022). My war: Participation in warfare. *Digital War*, 3(1–3), 1–8. https://doi.org/10.1057/s42984-022-00060-7

*Boichak, Olga & McKernan, Brian (2024). Narratives of Volunteering and Social Change in Wartime Ukraine. *Cultural Sociology*, 18(1), 48–71. https://doi.org/10.1177/17499755221127877

*Bukkvoll, Tor (2019). Fighting on behalf of the state – The issue of progovernment militia autonomy in the Donbas war. *Post-Soviet Affairs*, 35(4), 293–307, https://doi.org/10.1080/1060586X.2019.1615810

*Byrska, O. (2023). Civil Crisis Management in Poland: The First Weeks of the Relief in Russian War on Ukraine. *Journal of Genocide Research*, 25(3–4), 463–470. https://doi.org/10.1080/14623528.2022.2079196

Carius, Christine, Graw, Jan & Schultz, Carsten (2024). Achieving Organizationality in Large-Scale Crises: A Comparative Case Study on the Communicative Constitution of Spontaneous Volunteer Collectives. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. https://doi.org/10.1177/08997640241233726

*Carlsen, Hjalmar, Gårdhus Tobias & Toubøl Jonas (2023). Ukrainian refugee solidarity mobilization online. *European Societies*, https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2177704

*Channell-Justice, Emily (2024). Responses to dispossession: Self-organization and the state. Teoksessa Wanner, Catherine (toim.), *Dispossession: Anthropological Perspectives on Russia's War Against Ukraine* (s. 188–207). New York: Routledge.

Daddoust, Leila, Asgary, Ali, McBey, Kenneth J., Elliott, Steve & Normand, Alain (2021). Spontaneous volunteer coordination during disasters and emergencies: Opportunities, challenges, and risks. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 65(102546), 1–11. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102546.

*Domaradzki, Jan, Walkowiak, Dariusz, Bazan, Dominika & Baum, Ewa (2022). Volunteering in the front line of the Ukrainian refugee crisis: A brief report from Poland. *Frontiers in Public Health* 10(979751), 1–11. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.979751

Dorff, Cassy (2019). Violent and Nonviolent Resistance in Contexts of Prolonged Crisis: The Civilian Perspective. *Journal of Global Security Studies*, 4(2), 286–291. https://doi.org/10.1093/jogss/ogz007

*Dunn, Elisabeth & Kaliszewska, Iwona (2023). Distributed humanitarianism: Volunteerism and aid to refugees during the Russian invasion of Ukraine. *American Ethnologist*, 50(1), 19–29. https://doi.org/10.1111/amet.13138

*Fedinic, Csilla (2023). The Ukrainian Civil Volunteer Movement during Wartime (2014–2022). Teoksessa Madlovics, Bálint & Magyar, Bálint (toim.), Ukraine's patronal democracy and the Russian invasion (s. 331–352). Budapest: Central European University Press.

Fiala, Otto C. (2019). *Resistance Operating Concept*. Tukholma: Special Operations Command Europe (SOCEUR) & the Swedish Defence University.

*Fomina, Joanna & Pachocka, Marta (2024). Polish society's initial responses to the arrival of forced migrants from Ukraine in early 2022. *Canadian Foreign Policy Journal*, 30(1), 52–64, https://doi.org/10.1080/11926422.2024.2310245

Gazit, Nir & Grassiani, Erella (2023). Securitized volunteerism and neo-nationalism in Israel's rural periphery. *Current Sociology*, 71(2), 299–321, https://doi.org/10.1177/00113921221086824

Graneheim, Ulla H., Lindgren, Britt–Marie & Lundman, Berit (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse education today*, 56, 29–34. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002.

Greenberg, Kyle, Gudgeon, Matthew, Isen, Adam, Miller, Corbin & Patterson, Richard (2022). Army Service in the All-Volunteer Era. *The Quarterly Journal of Economics*, 137(4), 2363–2418. https://doi.org/10.1093/qje/qjac026

Habtom, Naman Karl-Thomas (2022). The Composition and Challenges of Foreign Fighters in Ukraine. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 5(1), 79–90. https://doi.org/10.31374/sjms.151

*Hayoz, Nicolas & Stepanenko, Viktor (2023). The social organization of war: Ukrainian and Russian societies mobilized for war. *Soziale Systeme*, 28(2), 341–371. https://doi.org/10.1515/sosys-2023-0013

*Howlett, Marnie (2023). Nation-building from (below) the grassroots: Everyday nationalism in Ukraine's bomb shelters. *Nations and Nationalism*, 29(1), 63–69. https://doi.org/10.1111/nana.12877

Hyytiäinen, Mika (2017). Aseettomasta vastarinnasta kansalaisvastarintaan. Teoksessa Tallberg, Teemu, Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (toim.), *Puolustuskannalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

*Jabali, Oqab (2022). Popular Resistance against Israeli Territorial Expropriation: Beita as a Model. *Middle East Policy*, 29(4), 91–106. https://doi.org/10.1111/mepo.12656

Jalava, Janne, Raisio, Harri, Norri-Sederholm, Teija, Lahtinen, Henri & Puustinen, Alisa (2017). *Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 76. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Johansson, Roine (2024). The assembling process of outsider volunteers during disasters, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 106(104408), 1–10. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2024.104408.

*Kadochnikova, Olena (2023). Вільні Люди 'Free People' and Надійний тил 'Reliable Rear': Names of Ukrainian Resistance and Support. *Names: A Journal of Onomastics*, 71(4), 57–64. https://doi.org/10.5195/names.2023.2518

*Kamionka, Mateusz (2023). Local Humanitarian Volunteerism in the Time of Full-Scale Russo-Ukrainian War on the Example of an Polish Informal Group "Olkusz Helps Ukraine". Teoksessa Gajda, Kinga Anna & Nowak, Alicja Z. (toim.), *University and War in Ukraine* (s. 210–222). Lausanne: Peter Lang.

*Khoma, Nataliya (2022). Public activism of the war period: structure, forms and possibilities. *Social Space*, 23(1), 81–103.

Krogh, Andreas Hagedorn & Lo, Christian (2023). Managing spontaneous volunteers during emergency response: The role of trust. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 97(104010), 1–10. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.104010.

*Kudlenko, Anastasiia (2023). Roots of Ukrainian resilience and the agency of Ukrainian society before and after Russia's full-scale invasion. *Contemporary Security Policy*, 44(4), 513–529, https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2258620

*Kulik, Liat, Arnon, Liora & Dolev, Aya (2016). Explaining Satisfaction with Volunteering in Emergencies: Comparison Between Organized and Spontaneous Volunteers in Operation Protective Edge. *Voluntas* 27(3), 1280–1303. https://doi.org/10.1007/s11266-015-9671-2

Kuukasjärvi, Kimmo K. (2023). *Tullut jäädäkseen! Kansallisen turvallisuuden tulo osaksi Suomen turvallisuuskäsitysten kenttää vuosina 2001–2022*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

*Larsson, Oscar L. (2021). The connections between crisis and war preparedness in Sweden. *Security Dialogue*, 52(4), 306–324. https://doi.org/10.1177/0967010620936849

*Madryha, Tetiana, Bilousov, Yevhen, Zubrytska, Liudmyla, Teremtsova, Nina & Druchek, Olena (2023). The role of the volunteer movement in the security policy of the state in the context of military operations. *Amazonia Investiga*, *12*(66), 326–334. https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.30

McLennan, Blythe, Whittaker, Joshua & Handmer, John (2016). The changing landscape of disaster volunteering: Opportunities, responses and gaps in Australia. *Natural Hazards*, 84(3), 2031–2048. https://doi.org/10.1007/s11069-016-2532-5

Merrin, William & Hoskins, Andrew (2020). Tweet fast and kill things: Digital war. *Digital War*, 1(1–3), 184–193. https://doi.org/10.1057/s42984-020-00002-1

*Mikheieva, Oksana & Kuznetsova, Irina (2024). War-time volunteering and population displacement: From spontaneous help to organised volunteering in post-2014 Ukraine. *Voluntary Sector Review*, 15(1), 74–91, https://doi.org/10.1332/20408056Y2023D000000009

Munn, Zachary, Peters, Micah D.J., Stern, Cindy, Tufanaru, Catalin, McArthur, Alexa & Aromataris Edoardo (2018). Systematic review or scoping review? Guidance for authors when choosing between a systematic or scoping review approach. *BMC Medical Research Methodology* 18(143), 1–7. https://doi.org/10.1186/s12874-018-0611-x

Nahkur, Oliver, Orru, Kati, Hansson, Sten ym. (2022). The engagement of informal volunteers in disaster management in Europe. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83(103413), 1–14. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103413

*Oleinik, Anton (2018). Volunteers in Ukraine: From provision of services to state- and nation-building. *Journal of Civil Society*, 14(4), 364–385. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103413

*Pankova, Oksana & Kasperovich, Olexandr (2022). Ukrainian Volunteer Movement Under Conditions of Armed Russian Aggression: Opportunities, National and Global Challenges for Ukraine's Post-War Recovery. *Journal of European Economy*, 21(3), 270–287, https://doi.org/10.35774/jee2022.03.270

Pelastusopisto (2020). *Yhteistyö spontaanien vapaaehtoisten kanssa valmiustoiminnassa: Yhteispohjoismainen katsaus*. Kuopio: Pelastusopisto.

*Perchla-Włosik, Aleksandra (2023). Pro-social activities and grassroots initiatives during Russia's attack on Ukraine – Institutional field in aid activities for Ukraine (the case of the "Wroclaw Railway Station"). *Defense Science Review*, 15, 161–176. https://doi.org/10.37055/pno/161829.

Raisio, Harri, Puustinen, Alisa, Norri-Sederholm, Teija & Jalava, Janne (2019). "Those who agree to play on our terms will be taken in": A qualitative study of the perceptions of public authorities and NGO representatives regarding self-organizing fourth-sector activity. *Public Administration Quarterly*, 43(3): 4–44. https://doi.org/10.1177/073491491904300301.

Raisio, Harri, Puustinen, Alisa, Wiikinkoski, Tarja, Valtonen, Vesa & Lindell, Juha (2023a). Hähmäinen ja historiaton? Neljäs sektori ilmiönä ja käsitteenä turvallisuustoiminnan kontekstissa. *Hallinnon Tutkimus*, 42(1), 56–69. https://doi.org/10.37450/ht.119579

*Raisio, Harri, Puustinen, Alisa, Lindell, Juha, Wiikinkoski, Tarja & Valtonen, Vesa (2023b). Could virtual volunteerism enhance information resilience in a nuclear emergency? The potential role of disaster knowledge workers and virtual emergent groups. *Radioprotection*, 58(1), 11–18. https://doi.org/10.1051/radiopro/2023003

Ruohonen, Heini & Backholm, Klas (2023). Matter of trust: How to include digital volunteers in crisis management. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 31(4), 843–852. https://doi.org/10.1111/1468-5973.12484

*Rådestad, Carl & Larsson, Oscar (2020). Responsibilization in contemporary Swedish crisis management: Expanding 'bare life' biopolitics through exceptionalism and neoliberal governmentality. *Critical Policy Studies*, 14(1), 86–105, https://doi.org/10.1080/19460171.2018.1530604

*Saressalo, Teemu & Huhtinen, Aki-Mauri (2018). The Information Blitzkrieg – "Hybrid" Operations Azov Style. *The Journal of Slavic Military Studies*, 31(4), 423–443, https://doi.org/10.1080/13518046.2018.1521358

*Sereda, Viktoriya (2018). "I am a man and an active citizen… I did not betray my state!": Public activism in Ukraine after Euromaidan. *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, 49(2), 93–130. https://doi.org/10.3917/receo1.492.0093

Shachar, Itamar Y., Gazit, Nir & Grassiani, Erella (2023). 'Weaponized volunteering' and re-considering the volunteering-weaponization divide. *Current Sociology*, 71(2), 199–213. https://doi.org/10.1177/00113921221095964

*Shamir-Tixell, Edith (2020). Spontaneous volunteerism in the daily routine in Israel: a preliminary report on the perception of value and effectiveness by episodic volunteers using WhatsApp applications. *Trzeci Sektor*, 51–52 (3–4), 29–38. https://doi.org/10.26368/17332265-51/52-3/4-2020-1

*Shamir-Tixell, Edith (2022). Volunteers during a crisis in Israel: a case study of spontaneous self-organized volunteer activity. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny*, 84(4), 199–210. https://doi.org/10.14746/rpeis.2022.84.4.12

Stallings, Robert A. & Quarantelli, Enrico. L. (1985). Emergent Citizen Groups and Emergency Management. *Public Administration Review*, 45 (special issue), 93–100. https://doi.org/10.2307/3135003

Twigg, John & Mosel, Irina (2017). Emergent groups and spontaneous volunteers in urban disaster response. *Environment & Urbanization*, 29(2), 443–458. https://doi.org/10.1177/0956247817721413

*Umland, Andreas (2019). Irregular Militias and Radical Nationalism in Post-Euromaydan Ukraine: The Prehistory and Emergence of the "Azov" Battalion in 2014. *Terrorism and Political Violence*, 31(1), 105–131. https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1555974

Van Til, Jon (2023). Weaponized volunteering: Where and whither. *Current Sociology*, 71(2), 322–334. https://doi.org/10.1177/00113921221113130

*Waugh, William L. & Sylves, Richard T. (2002). Organizing the War on Terrorism. *Public Administration Review*, 62(special issue), 145–153. http://www.jstor.org/stable/3110185

Whittaker, Joshua, McLennan, Blythe & Handmer, John (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 13, 358–368. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2015.07.010

*Zarembo, Kateryna & Martin, Eric (2023). Civil society and sense of community in Ukraine: From dormancy to action. *European Societies*. https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652

*Zarembo, Kateryna, Knodt, Michèle, & Kachel, Jannis (2024). Smartphone resilience: ICT in Ukrainian civic response to the Russian full-scale invasion. *Media, War & Conflict*. https://doi.org/10.1177/17506352241236449